

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Сучасний стан процесу реформування системи освіти є рушійним фактором розвитку суспільства. Зміст освітніх реформ визначається: інтелектуалізацією всіх сфер життєдіяльності людини; швидким старінням суми наукових знань і технологічних навичок, яких людина набула раніше; складністю орієнтації індивіду в кон'юнктурі, що постійно змінюється; невідповідністю сучасних вимог до якості освіти методам і технологіям навчання, орієнтованим в основному на завантаження пам'яті, на періодичну підготовку учнів, а не на розвиток їх творчих здібностей, і не на систематичну освіту, що охоплює весь життєвий цикл людини. Головним завданням яке стоїть перед суспільством у сфері наукового життя є створення умови для найповнішого освоєння студентською молоддю багатогранного потенціалу як української так і світової науки.

Ключові слова: дослідницька діяльність, вчитель-дослідник.

Сьогодні до педагогічних працівників висувають вимоги щодо оволодіння науково-дослідницькою діяльністю як професійно важливою. У свою чергу така система освіти потребує творчого вчителя, здатного до активної участі в інноваційних процесах, який володіє основами дослідницької діяльності.

У цих умовах педагог повинен володіти теорією та практикою наукового дослідження, що дозволить йому реалізовувати концептуальні положення наукових посібників у специфічних умовах певного освітнього закладу. На основі цього, можна стверджувати про соціальне замовлення суспільства на підготовку вчителя-дослідника.

Окремі аспекти підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності розглядаються в дослідженнях В. Борисова, А. Лушнікова, К. Макагон, Л. Макарової, Р. Скульського, Г. Шишкіна та ін. В роботах вчених розкрита природа дослідницької діяльності вчителя, виявлені механізми формування його професіоналізму, проаналізовані питання організації та технології даної діяльності в сфері освіти. Питання методології й організації педагогічних досліджень розглядалися в працях М. Данилова, В. Журавльова, В. Загвязинського, О. Новикова.

У працях Б. Бокуть, Н. Дідусь, С. Єлканова, Г. Нагорної та ін. розкрито шляхи впровадження в навчальний процес педагогічних вищих навчальних закладів методів і засобів активізації розумової діяльності майбутніх учителів, розвитку навичок самостійного наукового пізнання.

Проблеми вирішення дослідницьких задач у змісті педагогічної діяльності розглядали І. Песталоці, Ж. Русо, А. Дістервег, К. Ушинський, В. Сухомлинський.

Проте, сьогодні не існує цілісної теоретичної моделі системи формування підготовки майбутніх учителів до здійснення дослідницької діяльності, яка була б теоретичною основою при побудові таких систем у педагогічних вищих навчальних закладах.

Існують протиріччя між потребою в підготовці педагогів, які розуміють роль і значення стосовно вирішення дослідницьких задач у власній професійній діяльності, набули вмінь формувати і вирішувати такі задачі, і можливостями вищих педагогічних навчальних закладів забезпечувати підготовку педагогів, що буде відповідати зазначеним вимогам, обумовлюється актуальною потребою у вдосконаленні системи педагогічної освіти. Проте, ефективному вирішенню даної практичної проблеми перешкоджає недосконала розробка відповідної наукової бази.

Мета дослідження з'ясувати місце та роль дослідницької діяльності у фаховій підготовці майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах актуальність вирішення педагогами дослідницьких задач значно зросла. Це знайшло відображення, як в науковій літературі, так і в офіційних документах, у яких дослідницька діяльність педагога розглядається в якості, обов'язкового, об'єктивно необхідного компоненту його професійної діяльності, що забезпечує ефективність і максимальну результативність педагогічної праці.

З прийняттям нового Закону України про вищу освіту докорінно змінюється роль, завдання та організація наукової роботи у вищих навчальних закладах. Варто підкреслити, що за новим Законом України про вищу освіту, де до основних завдань університетів, академій, інститутів віднесено: "провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу" [5, с. 33], другий (магістерський) рівень освіти здобувається за

освітньо-професійною та освітньо-науковою програмою. "Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків" [5, с. 11].

Узагальнивши передовий для свого часу досвід виховання та навчання, спираючись на існуючі наукові досягнення в сфері освіти та результати власних педагогічних відкриттів, Я.А.Коменський вперше запропонував єдину систему народної освіти, де головною фігурою є педагог, здатний організувати процес навчання учнів з врахуванням результатів вивчення їх особливостей і можливостей. Власне вченого можна назвати педагогом-дослідником у сучасному тлумаченні даного поняття. Оскільки, він є зразком педагога-практика та вченого в одній особі. Всі його педагогічні знахідки, нововведення ним же апробовані на практиці. Дидактичні принципи, організаційні форми, що висунув й обґрунтував учений випереджали сучасну практику навчання [4]. Вони б не змогли з'явитися в результаті простого узагальненого досвіду середньовічної школи, а виникли в результаті дослідницької діяльності самого педагога – вченого.

У свою чергу Й. Песталоцці почав експериментально досліджувати педагогічні проблеми, в тому числі і пов'язані з діяльністю вчителів, з відмінністю їх підходів до навчання та виховання дітей. За ініціативи вченого в 1809р. у Кенігсберзі були організовані семінари, на яких педагоги обговорювали теоретичні питання навчання та виховання з врахуванням вікових, індивідуальних особливостей дітей, а також можливість їх вирішення в практичній діяльності. Дослідник обґрунтовано вважав, що джерело знань, як педагога, так і учнів полягає в самостійних дослідженнях явищ природи і соціального оточення, в процесі яких повинен відбуватися розвиток здібностей, умінь логічно мислити, порівнювати, узагальнювати факти і на цій підставі виробляти власні поняття [4].

Ж. Руссо запропонував будувати навчання, враховуючи дослідницький стимул. Ззначаючи, що особливі вимоги необхідно висувати до педагога, який організовує самостійне дослідження учнів. Вчитель, на його думку повинен сам проявляти при цьому ініціативу, активність і творчість [4].

Поділяв думку, стосовно залучення педагогів до дослідницької діяльності, й А. Дістервег. Розробляючи "евристичний метод", учений зазначав, що пізнано іншими, йде мені на користь в тій мірі та настільки, наскільки породжує в мені прагнення до дослідження. Науковець стверджував, що без прагнення до наукової роботи вчитель ... неминуче потрапляє під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається. А. Дістервег радив вчителям фіксувати власні думки, які приходять в голову під час викладання, постійно вивчати загально педагогічні, дидактичні, методичні, психологічні твори, і за допомогою них вдосконалювати власну педагогічну діяльність. На його думку, вчитель здатен, дійсно, виховувати і навчати лише поки він сам працює над власним вихованням і освіченістю, постійно самовдосконалюється.

Необхідно відзначити швидкі темпи інтелектуалізації виробничих сил, які відображають світову тенденцію збільшення частини дослідницької діяльності в комплексі різноманітних видів діяльності людини. При цьому потреби суспільства у фахівцях з якісно новим рівнем підготовки, які володіють технологією наукового дослідження, будуть постійно підвищуватися. Тенденція включення дослідницької, творчої, наукової компоненти до традиційної системи освіти об'єктивна та пов'язана з перетворенням науки й освіти у глобальний фактор суспільного розвитку.

Дослідницька діяльність – це особлива форма пізнання людиною дійсності, яка спрямована на досягнення розуміння навколишньої сутності. У власній практичній діяльності особистість, так чи інакше, використовує набуті знання, що сприяє переконанню в їх істинності, або ж спростовує їх як помилкові.

Дослідження – це процес вироблення нових наукових знань, як однієї із форм пізнавальної діяльності, яка характеризується об'єктивністю, відтворенням, доведенням, точністю (яку сприймають по-різному в різноманітних галузях науки) [2, с. 11]. Знання отримані на основі дослідження, характеризуються надійністю й обґрунтованістю [3].

Поняття "дослідницька діяльність" полягає в пізнанні її суб'єктом, цілеспрямованості, пізнавальної спрямованості, орієнтуванні на отриманні знань, що забезпечують прогнозовані зміни в будь-якій сфері суспільного життя. Ми розглядаємо дослідницьку діяльність як діяльність суб'єкта з метою здобуття нового науково обґрунтованого знання, що базується на науковій методології, що призначене для цілеспрямованої зміни існуючої реальності, яка здійснюється в логічно систематизованій послідовності з використанням спеціальних засобів наукового пізнання.

Дослідницькі дії, операції, повинні входити до складу узагальнених професійних умінь учителя. Проте, як засвідчує досвід і спеціальні дослідження більшість педагогів недостатньо підготовлені до здійснення такої діяльності.

На думку вчених В. Загвязинського, І. Зимньої, М. Яковлева у вчителів виникають труднощі при перебудові та реорганізації власної діяльності на дослідницькій основі. Причини такого положення витікають з практики професійної підготовки майбутніх учителів, що склалася в педагогічних університетах, і яка не забезпечує формування в них необхідних умінь і досвіду здійснення дослідницької діяльності.

Проблема підготовки вчителя-дослідника включає питання його самореалізації та творчого саморозвитку, формування та задоволення його потреб впроваджувати інноваційні технології в навчальний процес, а також самостійного проведення педагогічних дослідження з метою вирішення професійних проблем, що виникають.

На основі аналізу навчальних планів, програм професійно-педагогічної освіти, повсякденної практики вчительської праці, можна стверджувати, що освітній процес у педагогічному вищому навчальному закладі спрямований на підготовку випускника, здатного задовольнити власні дослідницькі потреби, оскільки не орієнтований на наукове вирішення педагогічних проблем.

У зв'язку з цим виникає необхідність у підготовці майбутнього вчителя здатного оперувати методами і прийомами дослідницької діяльності, який вміє формувати дослідницькі вміння в учнів у процесі їх навчання. З цією метою необхідно наблизити навчальну діяльність майбутніх учителів на всіх етапах навчання по структурі до дослідницької, дотримуючись меж освітніх програм з відповідних дисциплін. Реалізувати дану ідею можливо лише в умовах безперервної педагогічної освіти, що включає освіту учнів профільних класів, підготовку студентів у ВНЗ і підготовку випускників ВНЗ. В основі безперервності педагогічної освіти ми вбачаємо інтеграційні процеси, що відбуваються в суспільстві, вчасності, процес інтеграції науки й освіти.

Традиційно питанням інтеграції науки й освіти приділялося достатньо багато уваги. Проте, важливою перешкодою на цьому шляху є те, що окремими аспектами займаються різні організації та люди, які найчастіше переслідують власні інтереси і спрямовані на проміжний результат.

Ці питання можна вирішити на основі інтеграційних дій, що будуть поєднувати в єдиному комплексі зусилля освітнього закладу різних рівнів – від школи до закладів професійної перепідготовки. Така інтеграція дозволяє більш ефективно використовувати матеріальні та кадрові ресурси, забезпечити швидшу і більш гнучку адаптацію системи професійної освіти до змін ринку праці, реалізацію великих науково-педагогічних проектів і програм.

При вирішенні проблеми підвищення ефективності формування особистості ми повинні враховувати, що зміни в економічній, політичній, соціальній і культурній області висувають достатньо високі вимоги до інтелектуального, професійного, етичного розвитку людини, рівня її загальної культури, розкриттю її здібностей. Існуюча система освіти, що сформувалася протягом десятиліть, вже не в змозі задовольнити сучасні соціальні вимоги та забезпечити зростаюче різноманіття потреб людей.

Окрім того, в самій системі освіти накопичений великий досвід інноваційної діяльності, впровадження якого в масову практику зіштовхується з різноманітними перешкодами як об'єктивними, так і суб'єктивними. Одними з яких є недостатня теоретична обґрунтованість змін, що відбуваються.

У зв'язку з цим, виникає необхідність перегляду концепцій освіти, з врахуванням її мети, змісту, організаційних форм і методів освіти, статусу освітніх закладів. Актуальним є облік вимог різних теоретичних підходів, що виконують методологічну роль, стосовно вирішення педагогічних проблем. Ми маємо на увазі системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, культурологічний і інші підходи.

Поглиблюють проблему підвищення ефективності освіти особистості різноманітні аспекти освіти дорослих, оскільки сучасні суспільні й економічні системи потребують від них неперервної освіти. Сучасними психологічними дослідженнями доведено, що людина здатна вчитися протягом всього життя, незалежно від віку. А також, сучасне соціальне замовлення суспільства спрямоване на формування творчої особистості, яка володіє не тільки певними знаннями, але й задана орієнтуватися в зростаючому потоці інформації, здобувати нові знання. У даному випадку мається на увазі визначена дослідницька підготовка майбутніх учителів на різних етапах освіти. Для підготовки фахівця, який матиме творчий підхід до справи та зможе здійснювати дослідницьку діяльність, необхідно формувати дослідницькі вміння, у виучуваних у кожному структурному елементі системи освіти (починаючи зі школи), забезпечуючи при цьому спадковість у їх формуванні.

За висновками комісії ЮНЕСКО з розвитку освіти в 1972 році: "освіта, щоб відповідати сучасним вимогам, повинна керуватися наступними основоположними ідеями: демократизації, неперервності, гнучкості ... Головне призначення освіти полягає в підготовці майбутньої дорослої людини до різноманітних форм самостійної діяльності та самоосвіти" [6, с.5].

Категорія неперервної освіти може бути розкрита в двох аспектах – педагогічній концепції й освітній практиці. На даний час не існує єдиної точки зору стосовно часу зародження ідеї неперервної освіти та її авторства. У педагогічній літературі на основі історичного аналізу представлені три точки зору [1]:

– ідея неперервної освіти існує стільки, скільки існує людське суспільство (А. Даринський, Х. Гуммель, Г. Ягодін та ін.);

– поява даної ідеї пов'язана з сучасною епохою, що характеризується активними процесами розвитку в духовній, соціальній, виробничій і науково—технічній сферах (О. Купцов, В. Осипов та ін.);

– ідея неперервної освіти достатньо давно існує в педагогічній теорії, проте, відповідний їй вигляд освітньої практики виник нещодавно (О. Владиславлів, Г. Зінченко, В. Оніщук та ін.).

Ми поділяємо третю точку зору, що дозволяє науково-обґрунтувати сучасний етап реформування освіти. Одне з основних теоретичних положень неперервної освіти полягає в тому, що воно не заперечує існуючу систему освіти, а є якісно новим етапом в її розвитку.

Якість професійної підготовки фахівців високого рівня багато в чому залежить від якості професійної діяльності вчителя, який забезпечує формування основ становлення та розвитку особистості. Підготовка такого фахівця, який володіє технологією дослідницької діяльності, повинна розпочинатися вже в процесі отримання середньої освіти, тому простежується необхідність впровадження універсальних наукових методів пізнання до системи освіти, використання в педагогічній практиці дослідницьких технологій. Проте вчитель, що сам не пройшов таку школу, а є провідником рецептурно-наслідувальною системи навчання, не в змозжний навчити учнів дослідницькій діяльності.

У зв'язку з цим, проблема формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів в умовах неперервної педагогічної освіти є однією з важливих проблем сучасної педагогіки, що потребує вирішення на фундаментальному рівні.

Використані джерела

1. Анисимов В.В. Новый опыт в развитии педагогического образования / В. В. Анисимов // Педагогика. 1992. – №12. – С. 48-54.
2. Бордовская Н.В. Педагогика / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. – СПб.: Питер, 2000. – 304с.
3. Выгодский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. М.: Педагогика / Л.С. Выготский, 1983. – Т. 3: Проблемы развития высших психических функций. – 368с.
4. Дуранов М. Е. Исследовательский подход к профессионально-педагогической деятельности: Учебное пособие / М.Е. Дуранов, А.Г. Гостев. – Челябинск: ЧГУ, 1996. – 72 с.
5. Закон України про вищу освіту: станом на 18 вересні 2014 року. – Х.: Право, 2014, – 164 с.
6. Международное исследование в области образования: 21 рекомендация // "Курьер" ЮНЕСКО. – 1972. – №11.

Максименко О.

FEATURES OF PRESENT STATE RESEARCH ORGANISATION IN THE FUTURE TEACHERS PROFESSIONAL TRAINING

The current state of the education system reforming process is the driving factor in the development of society. The content of educational reforms is determined by the intellectualization in all spheres of human life; rapid aging of the amount of scientific knowledge and technological skills that people have acquired before; the complexity of individual orientation in the environment that is constantly changing; mismatch of modern requirements to the quality of education, methods and technologies of teaching, focused mainly on memory loading, on terminal students training, but not on the development of students' creative abilities, and not on the systematic education that covers the person's entire life cycle. The main task facing the society in the field of scientific life is the creation of conditions for the fullest development of students' multi-faceted capacities in the field of Ukrainian and world science.

Transformations that necessitate qualitative changes in teachers' activity are held in modern education nowadays. Teachers' professional activity is flawed, if it is built only as a duplication of learned practices. Such activity is defective, not only because it does not use objectively existing opportunities to achieve higher educational outcomes, but also because it doesn't contribute to the development of teacher's personality. A teacher who is in constant search reaches higher levels of excellence and professionalism more quickly.

The training of specialist starts in the process of obtaining secondary education, that is why the introduction of universal scientific methods of knowledge in education system, using research technologies in the process of teaching is the needed. Since, research and creative activity promote active knowledge of the world and the acquisition of prospective teachers' professional skills, it should be the basis for teaching methods.

Key words: research activity, a teacher-researcher.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2016